ململانێی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرەو کوێمان دەبات؟.. ئاریان کەرکوکی

لە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی سارد لە سەرەتای نەوەدەکانەوە، ئەمریکا وەک یەک زلهێز دەرکەوتووە، لە ڕووی ئابووری وسەربازییەوە سەرووترە. توانی لە ڕێگەی تۆڕێک لە هاوپەیمانی سیاسی وسەربازی ودامەزراوە ئابوورییە نێودەوڵەتییەکان وەک سندوقی دراوی نێودەوڵەتی، ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی کاریگەری خۆی بەهێزتر بکات. سیاسەتی ئەمریکا لە ساڵانی نەوەدەکانەوە تایبەتمەندە بە سەپاندنی سیستەمێکی جیهانی لەسەر بنەمای لیبڕاڵ دیموکراسی پاشان نیولیبرالیزم وئابووری بازاڕ و تا ڕادەیەکی زۆر توانیویەتی دیدگای خۆی لە ئاستی جیهانیدا بسەپێنێت، بەتایبەتی لە ئەوروپا و ئاسیا. سەردەمی هەژموونی ئەمریکایە بەسەر کاروباری جیهانیدا کە بە خێرایی خۆی بینیەوە کە لەگەڵ ڕووداوەکانی ١١ی ئەیلوولی ٢٠٠١ ڕووبەڕووی قۆناغێکی نوێ بووەوە، بەڵام ڕاکێشانی دەسەڵاتی ئەمریکا سنوور وتواناکانی تێپەڕاند. لەسەر ئاسیا دابەزی وئەفغانستان وعێراقی داگیرکرد.

سەرهەڵدانی چینییەکان، ململانێی ڕووسیا، فراوانبوونی چەکی ئێران، ترسی ئەوروپا وتەحەددیاتی دیکە دەسەڵاتی ئەمریکای لەسەر خاکی ئاسیا تێکداوە. لەشکرکێشی ڕووسیا بۆ سەر ئۆکرانیا لە شوباتی ٢٠٢٢، یەکێکە لە گرنگترین ئاستەنگەکانی ئەمریکا و ناتۆ لە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ساردەوە ڕووبەڕووی بوونەتەوە هەرچەندە ئەم تەحەددایە دوو شتی بەیەکەوە گرێدراوی ئاشکرا کرد، یەکەمیان نەبوونی هەڵسەنگاندنێکی باشی ڕووسی بوو بۆ تواناکانی خۆی و هەروەها تواناکانی نەیارەکەی و ئەوەی دیکەیان بەتوانایی ئەمریکا بوو لە ڕاگرتنی ڕووسیا پێش ئەوەی شەڕەکە هەڵگیرسێت، ئەویش خێرا وەڵامدانەوەی بە سەپاندنی سزای گشتگیر بەسەر ڕووسیا و پێشکەشکردنی پشتیوانی سەربازی و ئابووری فراوان بە ئۆکرانیا بەردەوامبوونی باڵادەستی ئەمریکای لەسەر گۆڕەپانی ئەوروپا نیشان دا ئیدارەی ئێستای ئەمریکا سەرکەوتوو بوو لە یەکخستنی ڕیزەکانی ئەوروپا لە دژی ڕووسیا. کە ڕۆڵی سەرکردایەتی نەریتی خۆی لە کیشوەری ئەوروپادا گێڕاندەوە. سەرەڕای سەرکەوتنەکانی لە دروستکردنی شەڕی پەرتبوون بۆ ڕووسیا لە گۆڕەپانی ئەوروپادا،

تەحەددای داهاتوو لە بەردەم ئەمریکای ترەمپدا هەیە. تەحەددای ستراتیژی هەیە، وەک تێچووی زۆری پشتیوانی سەربازی و ئابووری و دارایی بە ئۆکرانیا، هەروەها ئەگەری سەرهەڵدانی ڕەوتی سیاسی لە ئەوروپا کە مەیلیان بەرەو ئاشتی لەگەڵ ڕووسیا هەیە لەسەر حیسابی پشتیوانی ئەمریک سەبارەت بە گۆڕەپانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، پێدەچێت گۆڕانکارییەکان قووڵتر بن. ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە هۆی گرنگی جیۆپۆلەتیکی وئابوورییەوە، بە تایبەت کە یەدەگی نەوتی زۆ بەلاحی هەیە، ناوچەیەکی نەریتیی کاریگەرە بە ئەمریکا. بەڵام لەم ساڵانەی دوایدا، ئەمە شاهیدی گۆڕانکاری بەرجەستە بووین لە ستراتیژی ئەمریکا بەرامبەر بە ناوچەکە، کە بەهۆی چەندین سیاسەتی ستراتیژییەوە بووە هەنگاونان بەرەو ئاسیا.

کاتێک ئەمریکا دەستی کرد بە گواستنەوەی سەرنجی خۆی بەرەو ئاسیا و زەریای هێمن بە ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییە پەرەسەندووەکانی چین؛ کە بووە هۆی دابەزینی ڕێژەیی بەرژەوەندییەکانی بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. کەمکردنەوەی وابەستەیی و بەمەش کەمکردنەوەی پشتبەستنی واشنتۆن بە نەوتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەمەش پابەندبوونی سەربازی و سیاسیی بەهێزتر کرد بە ئەوەی بەرەو ڕۆژهەڵات بەرەو ئاسیا بڕوات. ئەمەش بووە هۆی سەرهەڵدانی زلهێزە ناوچەییە نوێیەکان بەدرێژایی گۆڕەپانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕووسیا، چین و ئێران، سوودیان لە دابەزینی نفوزی ئەمریکا وەرگرتووە بە زیادکردنی ئامادەیی خۆیان لە ناوچەکەدا . ڕووسیا ڕاستەوخۆ پاڵپشتی ڕژێمی سوریای کرد، چینیش ڕێککەوتنی ئابووری لەگەڵ وڵاتانی کەنداو ئەنجامدا. ئێران لە دەروازەی ڕۆژهەڵاتی عەرەبەکانەوە کاریگەریی بەدەستهێنا کە بە نیشتەجێبوونی لە کەنارەکانی دەریای ناوەڕاست گەیشتە لوتکە. هەرچەندە ڕووسیا سەرقاڵی شەڕی ئۆکرانیایە، بەڵام هێشتا کاریگەریی گرنگی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەت لە سووریادا پاراستووە. ڕووسیا شەڕی لەگەڵ ئۆکرانیا قەستەوە بە زیادکردنی هاوکارییە سەربازی و ئابوورییەکانی لەگەڵ وڵاتانی ناوچەکە لەسەر حیسابی ئەمریکا.

لە یەکێک لە کاردانەوەکانی شەڕی ئۆکرانیا لەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەوەیە کە کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر داینامیکی دەسەڵات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەبووەبە تایبەت سەبارەت بە پەیوەندی ئەمریکا لەگەڵ هاوپەیمانە تەقلیدییەکانی. دەسەڵاتی ئەمریکی: والتەر لیپمان، هێنری کیسینجەر وبرێنت سکۆکرۆفت ئەو پیاوانەن کە بەشداریان لە داڕشتنی دەسەڵاتی ئەمریکادا کردووە. ئیمپراتۆریەتی ئەمریکا قەرزاری ئەم پیاوانە بە کارایی پلاندانانی ستراتیژی ویەکخستنی چەک وسیاسەت. لیپمان، ڕۆژنامەنووس وبیرمەند ،

کارەکتەری ئیمپراتۆریەتی ئەمریکای بە "دەوڵەتێکی دەریایی" وەسف کرد وکاریگەرییە بەرفراوانەکەی "تقلیدی جووڵەی مەل و با". سەبارەت بە کیسینجەر، ئەو لە دەمارەی بیرۆکراسی ئەمریکادا دانی بەوەدا نا کە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا هەیە وهیچ بڕیارێکی پەیوەست بە کاروباری دەرەوە نییە. وەک قوتابخانەی نەریتی زانستی سیاسی. سکۆکرۆفت هات کە وتی پەیوەندی نێوان زلهێزەکان ئەوەیە کە واقیعی سیاسی دروست دەکەن نەک بە پێچەوانەوە… ئەمریکا وەک زلهێزێک دەمێنێتەوە کە کاریگەرییەکی بەرفراوانی لە ئەوروپا وڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەیە. ڕاستە بە هۆی سەرهەڵدانی زلهێزە نوێیەکان وگەڕانی ئەولەویەتەکانی جیۆپۆلەتیکی ڕووبەڕووی تەحەددای بێوێنە دەبێتەوە.

شەڕی ئۆکرانیا تاقیکردنەوەیەک بوو بۆ توانای ئەمریکا بۆ پاراستنی سەرکردایەتی سیستەمی جیهانی لە بەرامبەر ئاستەنگەکانی ڕووسیادا، لە کاتێکدا ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تاقیکردنەوەی شەڕی نوێی خۆیەتی ئەگەر شەڕی ئەوروپا بۆ ڕووسیا بدۆڕێت. پرسیارەکە دەمێنێتەوە کە ئایا ئەمریکا دەتوانێت خۆی لەگەڵ ئەم گۆڕانکاریانەدا بگونجێنێت و لە پێگەی دەسەڵاتی هەژموونگەریدا بمێنێتەوە، یان بەرەوڕووی دابەزینی وردە وردە کاریگەرییەکەی دەبێتەوە کە دەبێتە هۆی گواستنەوە بۆ سیستەمێکی نوێی نێودەوڵەتی؟ سەبارەت بە دەسەڵاتی ئیسرائیل، گفتوگۆکە دەمانباتە سەر ئایندەی دەسەڵاتی ئیسرائیل.

ئەم ئایندەیە زیاتر پەیوەست بووە بە چارەنووسی دەسەڵاتی ئەمریکاوە. ئەگەر گرافیکی ئەم دەسەڵاتە لە سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسرائیل لە ساڵی ١٩٤٨ەوە وەربگرین، بۆمان دەردەکەوێت کە لە شەڕی ١٩٦٧دا گەیشتە لووتکە، لە دوای ٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣ەوە ئیسرائیل لە دۆخێکی دابەزیندایە. ئەمەش بەو مانایە نییە کە شکستی هێناوە، بەڵکو بەو مانایەیە کە ئەرکەکەی لەسەر نەخشەی ستراتیژی لە پەیوەندی لەگەڵ دەسەڵاتی ئەمریکادا جێگەی پێداچوونەوە دەبێت. ئەمەش وا دەکات چارەنووسی لەگەڵ دەرئەنجامەکانی دەسەڵاتی ئەمریکا لە گۆڕەپانی ئۆکرانیادا تێکەڵ بێت، هەروەها سەرهەڵدانی چینییەکان لە ئاسیا. لە ساڵانی ڕابردوودا ئیسرائیل ڕووبەڕووی تەحەددای زیاتر بووەتەوە کە ڕاستەوخۆ دەسەڵاتی زەمینی لە چەند بەرەیەکدا پەکخستووە. هەسەدە لە لوبنان، کوتلە چەکدارەکان لە غەززە. ئیتر باسی پەرەسەندنی هەڕەشەی مووشەکی و ئەتۆمی ئێرانیش ناکەم. وا دیارە ئەو هێزەی ئیسرائیل غەززەی وەک سەنگەرێکی کراوە پەلەن کردووە. تایبەتمەندی ئەم گۆڕەپانە شەڕی نێوان شەڕەکانە یان شەڕی نێوان شەڕەکانە! سەبارەت بە گۆڕەپانی لوبنان، ئەکاونتەکە کراوەیە بەبێ ئەوەی توانای چارەسەرکردنی هەبێت. سنووری لوبنان یەکێکە لە

بەرە هەرە مەترسیدارەکان بۆ ئیسرائیل، بەو پێیەی هەستدەکات بەهێزی توانا سەربازییەکانی و پەرەپێدانی جبەخانەی مووشەکی وردبینییەوە، هەڕەشەی ڕاستەوخۆ دروست دەکات. پێدەچێت حزبوڵڵا ستراتیژی شەڕی پەرتبوون بگرێتەبەر کە پشت بە بەردومانی مووشەکی بەردەوام لە دژی نیشتەجێبوونی ئیسرائیل دەبەستێت. ئەمەش فشار دەخاتە سەر بەرەی ناوخۆی ئیسرائیل 0 ئیسرائیل زۆر پشت بە پشتیوانی ئەمریکا دەبەستێت، جا چ لە ڕووگەی یارمەتییە سەربازییەکانەوە بێت یان پشتیوانی دیپلۆماسی لە کۆڕبەندییە نێودەوڵەتییەکاندا. سەرەڕای بەردەوامی پاڵپشتی ئەمریکا، ڕەنگە پەیوەندییەکان ڕووبەڕووی هەندێک گرژی ببنەوە بەهۆی گۆڕانی ئەولەویەتەکانی ئەمریکا و زیادبوونی گرنگیدان بە ئاسیا و زەریای هێمن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی چین. کە ڕەنگە ببێتە هۆی دابەزینی بەرژەوەندی ئەمریکا بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کەمبوونەوەی پشتیوانی لە ئیسرائیل لە قۆناغی داهاتوودا. ئایندەی دەسەڵاتی ئیسرائیل لەبەر ڕۆشنایی بەرەی فرەیی و مەترسییە ناوچەییەکان ڕووبەڕووی چەندین سیناریۆی ئەگەری دەبێتەوە. لەوانەیە لە ماوەی.. بە ساڵانی داهاتوو،
پەرەسەندنی هەمەلایەنە:
ئەگەر ململانێیەکی هەمەلایەنە لە چەند بەرەیەک (لوبنان، غەززە، و ئێران) سەرهەڵبدات، ئیسرائیل خۆی لە دۆخێکی سەختدا دەبینێتەوە کە پێویستی بە ئاراستەکردنی سەرچاوە سەربازی و هەواڵگرییەکانی هەیە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی چەندین هەڕەشە. ئەم پەرەسەندنە ڕەنگە ببێتە هۆی زیانێکی گەورە لە بەرەی ناوخۆیی ئیسرائیل و دەستوەردانی نێودەوڵەتی بۆ وەستاندنی ململانێکان یان بەردەوامبوونی شەڕی درێژخایەنی پەرتبوون. ڕەنگە ئیسرائیل ڕووبەڕووی شەڕێکی ساڵانێک ببێتەوە، لەوانە هێرشی مووشەکیی وەرزی و دزەکردن بە سەر سنوورەکانی. سەبارەت بە دەسەڵاتی ئێران، پرسیار لەبارەی داهاتووی دەسەڵاتی ئێران و بەم پێیەش کاریگەرییەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا سەرهەڵدەدەن. پێدەچێت ناوچەکە شاهیدی چەند سیناریۆیەک بێت. یان چەند ڕووبازێکی هاوتەریب لە پرسەی خزمەتکردنی یەکتردا.
یەکەم: بەهێزکردنی کاریگەری بە بەهێزکردنی بزووتنەوە چەکدارییەکان لە میحوەرەکەدا. گومانی تێدا نییە کە دەسەڵاتی ئێران بەو سیمایەی کە لە جوگرافیا و مێژووی خۆیەوە وەرگیراوە، مەیلی بەرەو کردەی نهێنی هەیە و بەلای خۆیەکدا ڕاناکێشرێت. ئەم فەلاتە کە دەڕوانێتە دەی ئاسیا و تێکەڵبوونی لەگەڵ گرووپەکانی ئاودا، هەوڵدەدات کاریگەرییەکانی چەسپێنێت نەک فراوانکردنی. دیسانەوە بە مانای ستراتیجی ئەمە بەو مانایەیە کە تاران لە بەرگریدایە نەک هێرشبەری. ئەمەش پێچەوانەی هەڵوەستی خۆی لە

سەردەمی جەنگی لوبنان لە تەمموزی 2006. ئەمەش دەسەڵاتی ئێران هەوڵدەدات قەرەبووی زیانەکانی ئەگەری لە نفوزی خۆیدا بکاتەوە بە بەهێزکردنی پشتیوانی خۆی بۆ میلیشیاکانی. ئێران خۆی بە ناچاری دەبینێتەوە کە لە ژێر چەتری ستراتیژ و ئاڕاستەی خۆیدا بەرەو دانوستان لەگەڵ زلهێزە نێودەوڵەتی و ناوچەییە سەرهەڵداوەکان، بە تایبەت لە ژێر ڕۆشنایی پەرەسەندنی فشارە ئابووری و سیاسییەکانی سەری، ڕێبازی دانوستان بگرێتەبەر. کاتێک ئەمریکا و ئیسرائیل هەوڵی کەمکردنەوەی نفوزی ئێران لە ناوچەکە دەدەن لە ڕێگەی سزای ئابووری و هێرشی سەربازی بۆ سەر شوێنە ئێرانییەکان لە سوریا، عێراق، غەززە و لوبنان. لەم گۆشەیەشەوە دەکرێ تەماشای شێوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بکرێت. لەم گۆشەنیگایەوە دەتوانرێت لە بزووتنەوەی دیپلۆماسی چالاکانەی ئەمریکا لە ناوچەکەدا تێبگەین. ململانێکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرئەنجامی ئەو ساتە نییە، بەڵکو بەرهەمی کەڵەکە بوونی مێژوویی، ئایینی، سیاسی و جیۆپۆلەتیکییە کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەیان ساڵ لەمەوبەر. ناوچەکە بەدەست زنجیرەیەک قەیرانی سەریەککەوتووەوە دەناڵێنێت، لەوانە ململانێی عەرەبی و ئیسرائیل و گرژیی نێوان زلهێزە گەورەکانی ناوچەکە، وەک ئێران، ئیسرائیل و تورکیا. لەگەڵ هاتنە ناوەوەی زلهێزە نێودەوڵەتییەکان بۆ ناو ململانێکان، وەک ئەمریکا و ڕووسیا، ئەگەری کۆتاییهێنان بە شەڕەکان بە خێرایی ئاڵۆزتر دەبێت. چارەسەری ئاسان و خێرا بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نییە، چونکە هۆکارە مێژوویی، ئایینی، سیاسی و جیۆپۆلەتیکییەکان لە سووتەمەنیکردنی ململانێکان تێکەڵ دەبن…